

PAPER DETAILS

TITLE: Ekonomik Kazanimlari Kirilgan Devletlerin Güvenlik Araçlari Üzerindeki Etkisi: Mali ve Nijer Örnekleri

AUTHORS: Serhat GÜZEL,Güngör SAHİN

PAGES: 293-321

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/2943244>

Ekonomik Kazanımların Kırılgan Devletlerin Güvenlik Araçları Üzerindeki Etkisi: Mali ve Nijer Örnekleri

Serhat GÜZEL* & Güngör ŞAHİN**

Geliş tarihi: 07/02/2023

Kabul tarihi: 22/03/2023

Atıf: Güzel, S., Şahin, G., “Ekonomik Kazanımların Kırılgan Devletlerin Güvenlik Araçları Üzerindeki Etkisi: Mali ve Nijer Örnekleri”, Ortadoğu Etütleri, 14-3 (2022): 293-321

DOI: 10.47932/ortetut.1248831

Öz: Çalışmada Afrika'nın Sahel bölgesinde bulunan iki devlet olan Nijer ve Mali'nin kırılgan devletler kapsamında analizleri yapılacaktır. İkinci Dünya Savaşı'nın sonrasındaki dekolonizasyon süreciyle bağımsızlıklarını kazanan iki devletin sınırları dâhilinde meşruiyetlerini etkin olarak tesis edemedikleri değerlendirilmektedir. Çalışmanın amacı Nijer ve Mali devletlerinin 2006 yılından itibaren ekonomik ve güvenlik indekslerinin karşılıklı olarak korelasyonu ve bu korelasyondan çıkan sonuçlar kapsamında ekonomik göstergelerin güvenlik araçları üstündeki etkisi olup olmadığını ortaya çıkarmaktır. Çalışmada teorik çerçeve olarak Immanuel Wallerstein'in Dünya Sistemleri Teorisi'nden faydalanılmıştır. Makalede nitel araştırma yöntemleri kullanılarak, tarihsel sınırlılık 2006-2022 yılları arasını kapsayacaktır. Ayrıca Barış Fonu (Fund For Peace) indekslerinden ve Dünya Bankası ve Küresel Terörizm Endeksi gibi ilgili belgeler ile literatür taranmıştır. Devletlerin kırılganlık durumları genel olarak farklı parametreler kullanılarak ölçülmesi ve teamül olarak ekonomik kazanımların her devlet için olumlu bir etkisinin olduğu algısına rağmen çalışmada Nijer ve Mali devletlerinin genel kanının aksi yönde bir davranış gösterdiği, dolayısıyla ekonomik kazanımların güvenlik unsurunun elde edilmesi için tek başına yeterli olmayacağı bulgusuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kırılgan Devlet, Mali, Nijer, Güvenlik, Afrika.

* Serhat Güzel: Doktora Öğrencisi, Milli Savunma Üniversitesi-TR, serhatguzel001@gmail.com ORCID: 0000-0001-6569-9041

** Güngör Şahin: Doç. Dr., Milli Savunma Üniversitesi, gsahin@msu.edu.tr ORCID: 0000-0001-6296-8568

The Impact of Economic Gains on the Security Instruments of Fragile States: The Cases of Mali and Niger

Serhat GÜZEL* & Güngör ŞAHİN**

Received: 07/02/2023

Accepted: 22/03/2023

Citation: Güzel, S., Sahin, G., “The Impact of Economic Gains on the Security Instruments of Fragile States: The Cases of Mali and Niger”, Middle Eastern Studies, 14-3 (2022): 293-321

DOI: 10.47932/ortetut.1248831

Abstract: In the study, two states in the Sahel Region of Africa, Niger and Mali, will be analyzed within the scope of fragile states. It is estimated that the two states that gained their independence with the decolonization process after the Second World War could not effectively establish their legitimacy within their borders. The aim of the study is to reveal the mutual correlation of economic and security indexes in Niger and Mali states since 2006 and whether economic indicators have an effect on security instruments within the scope of the results obtained from this correlation. In the study, Immanuel Wallerstein’s World Systems Theory was used as a theoretical framework. In the article, using qualitative research methods, the historical limitation will cover the years 2006-2022. In addition, related documents such as the Fund for Peace indexes, the World Bank, the Global Terrorism Index, and literature were searched. Despite the fact that states’ fragility is generally measured using different parameters and that traditionally it is perceived that economic gains have a positive effect for each state, it has been found in this study that the general opinion of the states of Niger and Mali behaves in the opposite direction; therefore, economic gains alone will not be sufficient to obtain the security element.

Keywords: Fragile State, Mali, Niger, Security, Africa.

* Serhat Güzel: PhD student, Milli Savunma University-TR, serhatguzel001@gmail.com ORCID: 0000-0001-6569-9041

** Güngör Sahin: Assoc. Prof. Dr., Milli Savunma University, gsahin@msu.edu.tr ORCID: 0000-

تأثير المكاسب الاقتصادية على الأدوات الأمنية للدول الهشة: نموذج مالي والنيجر

سر هات غوزال * & غونغور شاهين **

تاريخ الاستلام: 2023/02/07 تاريخ القبول: 2023/03/22

اقتباس: غوزال، س.، شاهين، غ.، "تأثير المكاسب الاقتصادية على الأدوات الأمنية للدول الهشة: نموذج مالي والنيجر"، دراسات الشرق الأوسط، 293-321 (2022) 3-14

معرف الغرض الرقمي: 10.47932/ortetut.1248831

الملخص

في هذه الدراسة، سيتم تحليل دولتين في منطقة الساحل الأفريقي، النيجر ومالي، ضمن نطاق الدول الهشة. هاتين الدولتين اللتين حصلتا على استقلالهما من خلال عملية إنهاء الاستعمار بعد الحرب العالمية الثانية لم يتمكنوا بشكل فعال من ترسيخ شرعيتهما داخل حدودهما. تهدف الدراسة إلى الكشف عن الارتباط المتبادل بين المؤشرات الاقتصادية والأمنية لدولتي النيجر ومالي منذ عام 2006، وما إذا كانت المؤشرات الاقتصادية لها تأثير على الأدوات الأمنية ضمن نطاق النتائج التي تم الحصول عليها من هذا الارتباط. تم استخدام نظرية النظم العالمية لإيمانويل والرشتاين كإطار نظري في هذه الدراسة. باستخدام أساليب البحث النوعي في هذه المقالة، سيعطي الإطار التاريخي السنوات 2006-2022، كذلك تم البحث في الوثائق ذات الصلة مثل مؤشرات صندوق السلام والبنك الدولي ومؤشر الإرهاب العالمي والمؤلفات التي تناولت هذا الموضوع. على الرغم من حقيقة أن هشاشة الدول تُقاس عمومًا باستخدام معايير مختلفة وتقليديًا، يُنظر إلى أن المكاسب الاقتصادية لها تأثير إيجابي على كل دولة، فقد وجد في الدراسة أن الرأي العام لولايتي النيجر ومالي يتصرف في الاتجاه المعاكس، وبالتالي، فإن المكاسب الاقتصادية وحدها لن تكون كافية للحصول على عنصر الأمن.

الكلمات المفتاحية: دولة هشة، مالي، النيجر، أمن، إفريقيا

*سر هات غوزال: طالب دكتوراه، جامعة الدفاع الوطنية-تركيا، serhatguzel001@gmail.com

رقم أوركيد: 0000-0001-6569-9041

** غونغور شاهين: أ. مشارك د. جامعة الدفاع الوطنية-تركيا، gsahin@msu.edu.tr

رقم أوركيد: 0000-0001-6296-8568

Giriş

İnsanların beraber yaşama alışkanlığını kazanmasıyla beraber kolektif yararların paylaşılması, en önemlisi ise güvenlik unsurunun devam ettirilmesi için kitlesel yaşam döngüsüne girilmesine ihtiyaç duyulmuştur. Devletlerin en önemli görevlerinden bir tanesi vatandaşlarının asgari müşterekte adil ve insan onuruna yaraşır bir hayat sürmesinin sağlanması gerekliliğidir. Bu şartları yerine getirilmesiyle düzen unsurunu sağlayan devletler hem kendi sınırları dâhilinde hem de uluslararası sistem içerisinde olumsuz etkilerin azaltılmasına yönelik girişimlerde bulunmaktadır. Ancak uygun şartları yerine getiremeyerek kendi topraklarında istikrarsız bir yapı oluşturan ve gerekli müdahaleyi yapmakta yetersiz kalan devletler, “Başarısız Devlet” veya “Kırılgan Devlet” olarak tanımlanmaktadırlar.

İkinci Dünya Savaşı sonrasındaki dekolonizasyon süreci ile beraber 1960’lı yıllarda Afrika’da bağımsızlıklarını kazanan birçok devlet ortaya çıkmıştır. Özellikle coğrafi keşiflerin etkisi ve sanayi devriminin yaşanması ile beraber endüstrisi gelişen sömürgeci güçlerin hammadde ve ucuz iş gücü ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Afrika kıtasının zengin doğal kaynakları sömürgeci güçler tarafından kullanılmaya başlanmıştır. Afrika kıtasındaki devletler dekolonizasyon süreci ile beraber bağımsızlıklarını kazanmalarına rağmen sömürgeci güçlerin faaliyetlerinin getirdiği istikrar ve güvenlik sorunlarını yaşamaya devam etmişlerdir.

1990’lı yıllardan itibaren uluslararası ilişkiler alanında “Başarısız Devlet”, “Çökmüş Devlet”, “Zayıf Devlet”, “Devletimsi” gibi yapılar kullanılmaya başlanmıştır. Çalışmamızda “Kırılgan Devlet” tanımı tercih edilmiştir. Kırılgan devletler sınırları dâhilinde genel olarak etki kapasitesi bakımından güçlü bir durumda değildir. İstikrarsız yönetimler vatandaşlarına asgari geçim standartlarını sağlayamamakta, dolayısıyla devletin yerini farklı aktörler alabilmektedir. Kırılgan devletlerin istikrarsız yapılarından dolayı vatandaşlar ve devlet yetkilileri kendi standartlarına ulaşabilmek adına rüşvet, kaçakçılık, terör gibi yapılanmalara kanallı olabilmektedir. Bu da devletin istikrarına zarar vermekle beraber çözümü daha da zorlaştırmaktadır.

Diğer yandan kırılgan devletlerin yönetim kademesinden kaynaklanan sorunlar da göz ardı edilmemelidir. Merkezi yönetimde karar verici pozisyonda bulunan kişilerin kendi malvarlıklarını artırma çabaları, yönetim kademesinden gitmemek için bazı uygulamalar icra etmeleri, ekonomik kazanımların hakça ve adil biçimde halk tabanına yansıtılmadığı durumlar yaşanmaktadır. Fransa’nın eski sömürgesi ve zengin yer altı kaynaklarına sahip olan özellikle Sahel bölgesindeki devletler, sömürge döneminden sonra bu zenginliklerini

etkili olarak sürdürecektir politikalar sergileyememişlerdir. Çalışmamızda örnek olarak analiz edeceğimiz Mali ve Nijer'in zengin yeraltı kaynakları bulunmasına rağmen devlet kurumlarının etkili olmaması madalyonun diğer yüzünü teşkil etmektedir.

Kırılgan devletlerin istikrarsız bir süreç yaşamasının en önemli sac ayaklarından birisi de terör hareketleridir. Uzun yıllardan beri Sahel bölgesinde etkili olan köktenci terör örgütleri istikrarsız ortamın yaratılmasına sebebiyet vermektedir. 2014 yılında terör örgütleri ile mücadele etmek için Burkina Faso, Çad, Mali, Moritanya ve Nijer tarafından kurulan G-5 Sahel Örgütü ise yeterli etkiyi gösterememiştir. Bölgede sadece G-5 Sahel Örgütü değil Çok Uluslu Görev Gücü (Multinational Joint Task Force/MNJT), Afrika Birliği (African Union/AU) ve Batı Afrika Ülkeleri Ekonomik Topluluğu (Economic Community of West African States/ECOWAS) gibi yapılanmalar mevcuttur. Ancak gerekli meşru askerî/asayiş düzenin oluşturulması ve terörle mücadele için etkili tedbirlerin alınması kâğıt üstünde iyi bir plan olarak görünse de uygulamada arzu edilen aşamaya ulaşamamıştır. Değerli yer altı kaynaklarının olduğu bölgelerde terör örgütlerinin devletimsi bir aktör olarak ortaya çıkması ve satış paylarından istedikleri finansal getiriyi kendi takdirlerinde kullanma talepleri sorun teşkil etmektedir. Bu bağlamda özellikle Mali'nin, Fransa'nın koruma şemsiyesi altına girmesi bu ülkenin güvenlik kurumlarını tam olarak işletemediklerinin bir göstergesi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Barış Fonu'nun (Fund For Peace) her sene düzenli olarak kullanıma sunduğu Kırılgan Devletler İndeksine göre Mali ve Nijer koyu turuncu seviyesinde ve alarm durumunda olan ülkeler klasmanında yer almaktadır. Bu indeksin hazırlanmasında ve devletlerin analiz edilmesinde dört temel unsur ve bu unsurların altında toplamda on iki parametre işlem görmektedir. Bu indekse göre 179 ülke içerisinde Mali 14. Nijer ise 20. sırada yer almaktadır. *İndeks ters orantılı şekilde analiz edilmektedir. Birinci sırada en kırılgan devlet varken son sırada kırılganlık oranı en düşük yani başarılı olarak değerlendirilen devlet bulunmaktadır.* Çalışmada 2006 yılından itibaren Mali'nin ve Nijer'in indeks kapsamında değerlendirmesi yapılacaktır. Yukarıda belirtildiği üzere Mali'nin ve Nijer'in zengin yeraltı kaynakları bulunmaktadır. Diğer yandan bu başarısız devletlerin karşılaştığı sorunlarla mücadele edebilmesi için uluslararası kurum ve kuruluşlardan ciddi yardımlar gelmektedir. Bu bağlamda 2006 yılından bu yana iktisadi olarak iki ülkenin de pozitif yönlü ivme göstermesi normal gidişata aykırı görünmemektedir.

Mali ve Nijer'de yaşanan askerî darbeler istikrarsızlığın diğer bir nedeni olmuştur. Darbeler yoluyla yönetime sahip olunması, halkın istek ve düşüncelerini tam olarak yansıtmadığından negatif etkilere neden olmaktadır. Darbe-

ler neticesinde halkın yönetime azami oranda katkı sağlamasının bir anlamda önüne geçilmekte ve siyasi olarak olgunluğa ulaşmayan yönetimler hüküm sürmektedir. Bu da devlet mekanizmasının etkili olarak işleyebilmesi için var olması gereken kurumların ne kadar önemli olduğunu gözler önüne sermektedir. Söz konusu kurumların eksikliği terör örgütlerine gerekli şartları sağlamakta ve devlet, vatandaşlarının güvenliklerini tam olarak sağlamakta güçlük çekmektedir.

Çalışmanın araştırma soruları;

1. Mali'nin ve Nijer'in Kırılğan Devletler Endeksi kapsamında 2006-2022 arasında iktisadi ve güvenlik parametrelerinde değişim var mıdır?
2. Mali ve Nijer ekonomik olarak güçlenmiş midir? Aralarında benzerlik var mıdır? Nüfus, gayri safi milli hasıla ve kişi başına düşen milli gelirlerinde artış ya da azalış mevcut mudur?
3. Nijer ve Mali'nin ekonomik olarak güçlendiği sonucuna ulaşırsa bu gelişme güvenlik sorunlarının çözümünde etkili olmuş mudur?

Çalışmanın hipotezi ise ekonomik kazanımların tek başına güvenlik sorunları üzerinde etkisinin olmadığı, güvenlik sorunlarının çözümünde farklı parametrelerin çözüm aşamasında kullanılması gerektiğidir.

Çalışmamızda ilk olarak devlet ve kırılğan devletin ne olduğu incelenmiş ikinci olarak Mali'nin ve Nijer'in mevcut güvenlik ve ekonomik durumları ele alınmış üçüncü kısımda Barış Fonu, Stockholm Barış Araştırmaları Enstitüsü, Dünya Bankası ekonomik verileri ve Küresel Terörizm indekslerinde mevcut olan bilgiler kapsamında iki ülkenin analizi yapılmıştır. Sonuç bölümünde ise hipotez ve araştırma sorularına yönelik bulgulara yer verilmiştir.

Kırılğan Devlet Kavramı ve Dünya Sistemleri Teorisi

Devlet, özellikle 1648 yılında imzalanan Vestfalya Barış Antlaşmalarından sonraki süreçte uluslararası ilişkilerin temel aktörü olarak görülmeye başlamıştır. Devlet, genel olarak en başta vatandaşlarının güvenliğini sağlayarak huzurlu ve müreffeh bir ortam oluşturmak, bu vasıta ile vatandaşlarına insan onur ve haysiyetine yaraşır bir ortam sağlamaktan birinci derecede sorumlu bulunmaktadır.¹

Devletler, politikalarını uygularken farklı sebeplerden dolayı istenilen etkiyi elde edemeyebilir. Özellikle güvenlik ve ekonomik dinamiklerindeki sonuçlar halkın taleplerini karşılamayabilmektedir. Günümüzde güvenlik olgusunun derinleşmesi ve genişlemesi bağlamında tehditler askerî olmaktan çok

1 Jennifer Milliken and Keith Krause, "State Failure, State Collapse and State Reconstruction: Concepts, Lessons and Strategies," *Development and Change* 33. No.5, 2002, s. 756.

farklı açılardan değerlendirilme eğilimindedir. Dolayısıyla ulusların güvenliklerini negatif yönde etkileyen koşulların, yönetim sistemi uygun seviyede gelişmemiş ülkelerde meydana geldiği kabul görmektedir.² Açıklanması gereken diğer bir husus ise devletin fonksiyonlarının analiz edilmesidir. Özlük, devletin iki ana işlevi olduğunu belirtmektedir. Bunların ilki teşkilat ve organizasyondur. Teşkilat ve organizasyon, vatandaşların aidiyetini sağlamak ve sistemsel bütünlüğü oluşturabilmek olarak karşımıza çıkar. Devletin yerine getirmesi gereken ikinci fonksiyon ise vatandaşlarının temsil edilmesidir. Devletin temsil boyutu ise vatandaşları üzerinde tesis edeceği işlemlerin (yasa yapma, vergilendirme, egemenliğin sürdürülmesi vb.) belirlenmesi ve uygulamasının aksamadan devam etmesidir.³

Zartman, devletin yerine getirmesi gereken işlevleri farklı bir bakış açısıyla ele almıştır. Zartman’a göre devlet; sınırları içerisinde hayatlarını devam ettiren vatandaşların güvenliklerini tesis ederek bu insanlar adına karar alma mükellefiyeti bulunan yegâne bir kurum olma özelliğini göstermektedir.⁴ Rotberg ise devletin üstlenmesi gereken fonksiyonları üç ana sütun hâlinde analiz etmiştir. Bunlardan ilki vatandaşların güvenliğini sağlayarak huzurlu bir ortam yaratmaktır. İkinci fonksiyon ise devletin yasa yapma ve kanun koyma tekeli için uygun bir biçimde yerine getirmesi ve vatandaşlarının bu kurallara uymasını sağlamasıdır. Rotberg’in devlet fonksiyonlarına ilişkin son saptaması ise devletin sunmuş olduğu kamusal olanaklara tüm vatandaşların eşit bir biçimde katılımını sağlayacak tedbirlerin alınmasıdır.⁵

Uluslararası ilişkiler literatüründe devletlerin başarısız olarak lanse edilmesi için “Kırılgan Devlet”, “Başarısız Devlet”, “Zayıf Devlet”, “Aksayan Devlet” gibi tabirler kullanılmaktadır. Çalışmamızda asli fonksiyonlarını yerine getirmeyen ve belli göstergeler kapsamında istikrarsız bir tavır sergileyen bu devletleri tanımlamak için “Kırılgan Devlet” kavramı kullanılacaktır. Başarısız devletin ne olduğunun tam olarak anlaşılması için “Başarılı devlet nasıl olmalıdır?” sorusu karşımıza çıkmaktadır. Brooks, başarılı devleti; meşru sınırları dâhilinde vatandaşlarına optimal olarak hizmet götürme özelliği bulunan, alanlarını uygun biçimde kontrol edebilen, komşularıyla ve diğer ülkeler-

2 Valentin Cojanu and Alina Irina Popescu, “Analysis of Failed States: Some Problems of Definition and Measurement”, *The Romanian Economic Journal*, Year 10, no.25, 2007, s. 113.

3 Erdem Özlük, *Uluslararası İlişkilerde Devlet: Tanım, Teori ve Devlet İstisnacılığı*, Konya:Çizgi Kitabevi, 2. Baskı, 2014,s. 117.

4 Ira William Zartman, “Collapsed States: The Disintegration and Restoration of Legitimate Authority” içinde *Introduction: Posing the Problem of State Collapse*, ed. I. William Zartman, London: Lynne Rienner Publishers, 1995, s. 5.

5 Robert Irwin Rotberg, “State Failure and State Weakness in a Time of Terror” içinde *Failed States, Collapse States, Weak States: Causes and Indicators*, ed. Robert I. Rotberg, Washington D.C.: Brookings Institution Press, 2003, s. 2-3.

le ilişki kurarak uluslararası arenada varlık gösterebilen yapılar olarak tanımlamaktadır. Başarısız devlet ise ülke içerisindeki şiddet kullanma tekeline uygun olmayan durum ve olaylarla ilişki içinde olarak, sosyal imkanların halka arzında eksiklik yaratarak barış ve huzur ortamını tesis edemez. Özellikle vatandaşlarına ekonomik olarak insan onuruna yaraşır bir düzen sağlayamaz.⁶

Başarısız devlet kavramı ilk olarak 1993 yılında Helman ve Ratner tarafından kullanılmaya başlanmıştır. İki yazar tarafından yazılan ve Foreign Policy dergisinde yayımlanan “*Saving Failed States*” adlı makalede başarısız olarak tanımlanan devletlerin genel bir tanımı yapılmaktan daha çok istikrarsızlık yaratan ve bu istikrarsızlığın sadece devlete değil komşu devletlere de zararının dokunduğuna dair çıkarımlar mevcuttur.⁷ Başarısız devletin tanımlanmasının yapılmasında bazı eleştirel düşünceler de mevcuttur. Newman, makalesinde başarısız devlet için yapılan tanımlamaların sorgulanmadığı ve çok kolay şekilde kabul edildiğine yönelik eleştiri yapmaktadır. Ayrıca metodolojik analiz kapsamında başarısız devletlerin nasıl tespit edileceği ve hangi parametrelerin kullanılarak sonuca varılması gerektiğine yönelik tartışmalar bulunmaktadır. Buna bağlı olarak başarısız devletlere karşı yapılacak müdahalelerin hangi bakış açısıyla değerlendirilip uygulanacağına yönelik tatmin edici gerekçelerin ortaya konmasında şeffaf davranılmamaktadır.⁸ Başarısız devlet tanımlamasında diğer bir bakış açısı ise batı tarzı politikaların uygulanmasına yardımcı olan devletlerin istikrarsız bir ortama sahip olsalar dahi başarısız olarak tabir edilmediğine yönelik eleştiriler mevcuttur.⁹ Bu bağlamda başarısız devlet olarak tanımlanma yapılabilmesi için batılı devlet modelini kendi yapılarına entegre edemeyen devletler için kullanılması gerektiğine yönelik düşünceler de mevcuttur.¹⁰

Günümüzdeki modern devletlerin temellerinin atılmasından itibaren devletlerin sermaye birikimi ve sanayileri için ihtiyaç duyulan hammaddelerin temin edilmesi küreselleşme olgusunun ortaya çıkmasına neden olmuştur. Dolayısıyla 16. yüzyıldan itibaren modern devletin sistemi değişmeye başlamıştır. Günümüze kadar uzanan süreç içerisinde devletler sermaye birikimi ve bu

6 Rosa Ehrenreich Brooks, “Failed States, or the State as Failure?,” *The University of Chicago Law Review*, no.72 (4), 2005, s. 1160-1161.

7 Gerald Bernard Helman, Steven Richard Ratner, “Saving Failed States,” *Foreign Policy*, no.89, 1992/1993, Kış, s. 3.

8 Edward Newman, “Failed States and International Order: Constructing a Post-Westphalian World,” *Contemporary Security Policy*, no. 30 (3), 2009, s. 421.

9 Morten Boas, Kathleen M. Jennings, “Failed States’ and ‘State Failure’: Threats or Opportunities?,” *Globalizations*, no.4 (4), 2007, s. 475-479.

10 Stein Sundstol Eriksen, “State Failure in Theory and Practice: The Idea of the State and the Contradictions of State Formation,” *Review of International Studies*, no.37, 2011, s. 246.

birikimin devam etmesi için gerekli olan sisteme kendilerini entegre etmiştir.¹¹ Wallerstein, dünya sistemi teorisini devletlerin sermaye birikimi için devamlı akış sağlayacak bir sistem olarak tanımlamaktadır.¹² Avrupa'nın 16. yüzyıldan sonraki gelişimi bu sistemin merkezi olmasını sağlamıştır.¹³ Wallerstein, Dünya Sistemi Teorisinde sermayeye hakim olan sınıfın (feodal yapı da buna dâhil) yönetimde ayrıcalıklı bir hâle geleceğini ve siyaset alanında devleti bir araç olarak kendi istekleri doğrultusunda kullanabileceğini iddia eder.¹⁴ Böylelikle devletin ihtiyacı olan alanlarda kendi çıkarları çerçevesinde sömürge faaliyetlerini yapabilmesi için istenen şartlar yerine getirilmiş olmaktadır.

Wallerstein dünya sistemleri modelini; “*Modern dünya sisteminin köklerinin uzun 16. Yüzyıl Avrupası’nda bulunan bir kapitalist-dünya ekonomisinden şeklini aldığı ve bunun feodal Avrupa’nın kaynaklarını yeniden tahsisinin ya da haraca dayanan üretim biçiminin niteliksel olarak farklı bir sosyal sisteme dönüşümüdür. Kapitalist dünya ekonomisi o zamandan itibaren a) coğrafi olarak tüm yer küreyi kapsayacak şekilde genişlemiş, b) çevrimsel bir genişleme ve daralma motifi sergilemiş ve ekonomik rollerin değişen coğrafi yerleşimlerine (hegemonların yükselişi ve düşüşü, merkez, çevre ve yarı-çevre bölgelerdeki yukarı ve aşağı hareketlere) tanıklık etmiş, c) teknolojik ilerlemeyi, sanayileşmeyi, proleterleşmeyi ve sistemin kendisine yönelik teşkilatlı siyasi direnişi içeren seküler bir dönüşüm süreci geçirmiştir. Bu dönüşüm günümüzde hâlâ devam etmektedir*” şeklinde belirtmektedir.¹⁵

Wallerstein’e göre uluslararası ilişkiler bağlamında en önemli aktör devlettir. Devlet, işleyişi bakımından iktidarını devam ettirme amacıyla beraber ekonomik faaliyetlerin sürdürülmesini sağlayacak bir yapıdır. Devletlerarası sistem içerisinde düzenleme, denetleme ve müdahale etme gibi enstrümanları olan tek yapı devlettir. Wallerstein’in “*Devlet/Ulus/Sınıf/Birey*” olarak sınıflandırdığı bu yapının en önemli özelliği dinamik olmasıdır.¹⁶ Wallerstein bu analiz çerçevesinde Zayıf Devlet ve Güçlü Devlet kavramlarını kullanmaktadır. Güç unsuru bir devletin kendi kararlarını alabilme ve uygulayabilme yetisi olarak düşünülmektedir. Wallerstein güç unsurunu; “*dünya ekonomisi içindeki merkez devletler de dâhil olmak üzere, diğer devletler ve devlet sınırları*

11 Immanuel Wallerstein, *Dünya Sistemleri Analizi*, çev. E. Abadoğlu, N. Ersoy, İstanbul: BGST Yayınları, 2001, s. 40.

12 Immanuel Wallerstein, *Tarihsel Kapitalizm*, çev. Necmiye Alpay, İstanbul: Metis Yayınları, 1992, s. 12.

13 Immanuel Wallerstein, “Dünya Sistemi- Beş Yüzyıllık mı, Beş Binyıllık mı?,” içinde *Dünya-Sistemleri Kavramına Karşı Dünya-Sistemi Kavramı: Bir Eleştiri*, ed. Andre Gunder Frank, Barry K. Gills, çev. Esin Soğancılar, Ankara: İmge Kitabevi, 2003, s. 529.

14 Wallerstein, *Dünya Sistemleri Analizi*, s. 38.

15 Immanuel Wallerstein, *Modern Dünya Sistemi: Merkantilizm ve Doğu Avrupa Ekonomisinin Güçlendirilmesi 1600-1750 (Cilt 2)*, çev. Latif Boyacı, İstanbul: Yarı Yayınları, 2012, s. 40.

16 Wallerstein, *Tarihsel Kapitalizm*, s. 55.

içerisindeki yerel siyasi birimler karşısında güçlü olmak, uygulamada ise hukuiki olduğu kadar fiili olarak da egemenlik” olarak tanımlamaktadır.¹⁷

Modern devletlerin sömürge faaliyetleri, özellikle coğrafi keşifler aracılığıyla Afrika Kıtası’ndaki hammaddelerin tespit edilmesi sayesinde artış göstermiştir. Wallerstein’in dünya sistemleri teorisinde, merkez ülkeler modern devletleri; çevre ülkeler Afrika kıtasındaki gelişimini tamamlayamamış ve sömürge olan ülkeleri; yarı çevre ülkeler ise gelişmeye devam eden ülkeleri tanımlamaktadır. Bu da Wallerstein’in bu tanımlamaları kapitalist dünya sisteminin bir tezahürü olarak değerlendirilmekte ve devletler arasındaki sistemin anarşi kavramıyla değil hiyerarşi kavramıyla açıklanması gerektiğini açıklamaktadır.¹⁸ Kapitalist ülkelerin çevre ülkelerden ihtiyacı olan hammaddeleri temin etmesi, ellerinden yeraltı zenginlikleri alınan bu ülkelerin modern yönetim anlayışına sahip olamamasının kaynaklarından biri olduğu kabul edilebilir. Çalışmamızda analiz edeceğimiz Mali ve Nijer, uzun yıllar boyunca Fransız sömürgesi olmuştur. İkinci Dünya Savaşı’nın sona ermesi ve sömürge karşıtı hareketlerin başlamasıyla beraber bağımsızlıklarını kazanan bu iki devlet, hâlen Fransa’nın etkisi altındadır. Kırılgan devlet indeksinde üst sıralarda bulunan Mali’nin ve Nijer’in karşılaştırmalı analizinin yapılmasında Immanuel Wallerstein tarafından öne sürülen Dünya Sistemi Teorisinin kullanılmasının mevcut durumu açıklaması ve benzer modeller açısından geleceğe projeksiyon yapmaya uygun olduğu değerlendirilmiştir.

Mali Ve Nijer’in Problem Süreçlerinin Analizi

Mali ve Nijer devletleri Orta Afrika’da Sahel olarak tabir edilen bölgede konuşlu bulunmaktadırlar. İkinci Dünya Savaşı’nın bitmesi ve anti kolonyal hareketlerin başlaması ile beraber Mali ve Nijer 1960 yılında bağımsızlıklarını kazanmışlardır. Ancak bu iki devletin bağımsızlıklarını ilan etmeleri, uzun süreden beri bölgede etkili olan Fransa’nın icraatlarını engellememiştir. Afrika kıtasındaki yer altı zenginliklerinin keşfedilmesi ve bu kaynakların sömürgeci güçler tarafından kullanılmak istenmesi, bölge devletlerinin istikrarsız bir yapıda olmasının ana nedenlerinden biri olarak görülmektedir. Özellikle Nijer’de nükleer çalışmaların hammaddesi olan uranyumun varlığı, Mali’de ise altın rezervlerinin bolluğu dikkat çekmektedir.¹⁹

17 Wallerstein, *Modern Dünya Sistemi: Merkantalizm ve Doğu Avrupa Ekonomisinin Güçlendirilmesi 1600-1750*, s. 552.

18 Mustafa Küçük, “Uluslararası İlişkilere Giriş: Tarih, Teori, Kavram ve Konular,” içinde *Marksist Teoriler*, ed. Şaban Kardaş, Ali Balcı, İstanbul: Küre Yayınları, 2014, s. 203-205.

19 Mete Sohtaoglu, “Afrika’nın fakirliğinin sebebi: Afrika’nın zenginliği”, *Mücerret*, 27 Mayıs 2018.

Mali'nin kuzeyinde varlığını sürdüren Tuareg isyancılarının 2012 yılında gerçekleştirdikleri silahlı saldırılara karşı Devlet Başkanı Oumar Konare'nin etkili önlemler alamamasını gerekçe gösteren askerler tarafından darbe gerçekleştirilmiş ve yönetim askerî bir heyet tarafından kontrol edilmeye başlanmıştır.²⁰ Bu darbe Mali'nin bağımsızlığını kazandığı 1960 yılından itibaren dördüncü askerî darbe olma özelliği taşımaktadır (1968, 1991, 1992).²¹ 2012'de gerçekleştirilen darbe sonrasında geçici olarak devlet başkanlığı koltuğunda oturan Dioncounda Traore Fransa'nın askerî müdahalede bulunmasını ve isyancılara karşı askerî operasyon yapılmasını talep etmiştir. Bu bağlamda Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyinin 2085 numaralı kararıyla Fransız silahlı kuvvetleri tarafından Serval Operasyonu icra edilmiştir.²² (Serval Operasyonu 15 Temmuz 2014 tarihinde sona ermiştir.) 2014 yılında genel seçimlerin yapılmasını takiben İbrahim Boubacar Keita oyların %78'ine yakınına alarak devlet başkanı seçilmiştir.²³

2014 yılında Fransız silahlı kuvvetleri tarafından gerçekleştirilen Serval Operasyonu'nun sona ermesi ve yeni seçimlerin yapılması Mali'nin istikrarlı bir yapıya kavuşmasına yardımcı olmamıştır. Sahel bölgesinde bulunan devletlerin terör örgütü ve isyancı güçler tarafından tehdit edilmesi G-5 Sahel ülkelerinde genel bir operasyon yapılması ihtiyacını doğurmuştur.²⁴ Bu devletlerin Fransa'nın önderliğinde yürütülecek askerî operasyon beklentisi çok fazla dikkat çekmemiştir. Zira G-5 Sahel ülkeleri dekolonizasyon sürecinden önce Fransa'nın denetimi ve kontrolü altında bulunmaktaydı. Bu kapsamda 1 Ağustos 2014 tarihinde sekiz sene sürecek olan Barkhane Operasyonu, Fransa öncülüğünde başlatıldı.²⁵ Ancak Fransa'nın bu operasyonu başlatmasının diğer bir nedeni de aynı dönemlerde kendi topraklarında terörist faaliyetlerin artması olarak değerlendirilmektedir.²⁶

Fransa'nın liderliğinde gerçekleştirilen Barkhane Operasyonu'nun Mali'de beklenen etkiyi yaratmadığı söylenebilir. Bunun farklı nedenleri bulunmaktadır. İlk olarak Fransa uzun süre Mali'yi sömürgesi altında tutmuştur. Bu nedenle Fransa'ya karşı halk tabanında ciddi bir tepki bulunmaktadır.²⁷ İkinci olarak özellikle vatanseverlerde yapılan operasyonun Fransa'nın sömürgeyi

20 "Mali mutiny 'topples' President Toure", *Aljazeera News*, 22 Mart 2012.

21 "Mali'de askeri darbe hakkında neler biliniyor?", *BBC News*, 19 Ağustos 2020.

22 "Resolution 2085", *United Nations Security Council*, 20 Aralık 2012.

23 "République du Mali", *L'aménagement linguistique dans le monde*, 9 Aralık 2020.

24 "Francois Hollande's African Adventures", *The Economist*, 21 Temmuz 2014.

25 Maxime H. A. Larive, "Welcome to France's New War On Terror in Africa: Operation Barkhane", *National Interest*, 7 Ağustos 2014.

26 Christopher Van Der Perre, Benoit Tessier, "French Troops in Mali anti-jihadist campaign mired in mud and mistrust", *Reuters*, 13 Ağustos 2019.

27 Mace Celian, "Au Mali, le refus du neocolonialisme", *Liberation*, 19 Aralık 2019.

devam ettirmek için bir neden olarak kullanıldığı düşüncesinin hâkim oluşudur. Mali halkı, Fransa'nın gelişmiş teknolojik imkânlarının bulunmasına rağmen kayda değer bir sonuç alamadığı görüşüne sahip olduğunu beyan etmektedir.²⁸

Sonuç olarak 2014 yılında başlatılan ve düzenin sağlanması adına icra edilen Barkhane Operasyonu yeterli etkiyi göstermemiştir. Mali'nin merkezi yönetim problemi devam etme eğiliminde olmuştur. 2020 yılında Mali ordusuna mensup askerler tarafından bir darbe gerçekleştirilmiş ve İbrahim Boubacar Keita iktidardan indirilmiştir.²⁹ Gerçekleştirilen darbeden sonra halk sokaklarda sevinç gösterileri yapmıştır. Ancak gerçekleştirilen darbe diğer ülkeler tarafından kınanmıştır.³⁰ Yaşanan bu darbe olayından 9 ay sonra 24 Mayıs 2021 tarihinde ülkede tekrar bir darbe girişimi yaşanmıştır.³¹

Nijer'de Mali gibi devletin asli yapısı içerisinde olması gereken düzenin bulunmamasından kaynaklı problemler yaşamıştır. 1999'da gerçekleştirilen askerî darbe sonrasında devlet başkanı olan Mamadou Tandja beşer yıllık iki dönem itibarıyla görevini sürdürmüştür. Anayasal olarak üçüncü bir defa seçime giremeyecek olmasından dolayı tekrar devlet başkanı seçilebilmek için manipülasyon yapması neticesinde ordunun tepkisi ile karşılaşmış ve kendisine 2010 yılında askerî darbe yapılarak iktidardan düşürülmüştür. 2010'da gerçekleştirilen askerî darbe sonrasında Mahamadou Issoufou seçilerek başkanlık görevine gelmiştir.³² 2021 yılında Nijer'de gerçekleştirilmesi planlanan askerî darbenin başarısızlıkla sonuçlanmasının ardından yapılan seçimler neticesinde Mohamed Bazoum oyların çoğunluğunu alarak göreve başlamıştır.³³ 2021 yılındaki istikrarsızlık Nijer'de birçok terör olayının yaşanmasına sebep olmuştur. Bu kapsamda IŞİD'in Mali sınırındaki yerleşim bölgesinde dini sâikleri bahane ederek işlediği ve 137 kişinin öldüğü terör saldırıları ülkenin karışık bir durumda olduğunun göstergesidir.³⁴

Mali ve Nijer'in Ekonomik ve Güvenlik Verilerinin Analizi

Kırılgan Devletler Endeksi (KDE) 1990'lı yıllarda devletlerin farklı parametrelerden değerlendirilmesi için Çatışma Değerlendirme Sistemi Araçları

28 Par Paul Lorgerie, "Au Mali, la sentiment antifrçais gagne du terrain", *Le Monde*, 11 Ocak 2020.

29 Clayton Besaw, "Mali celebrates after president's ouster-but there are few 'good coups'", *The Conversation*, 18 Ağustos 2020.

30 Tiemoko Diallo, "Mali President resigns after detention by military, deepening crisis", *Reuters*, 18 Ağustos 2020.

31 "Mali President, PM Resign After Arrest, Confirming 2nd Coup in 9 Months", *VOA News*, 26 Mayıs 2021.

32 "Niger-2010 Coup", *Global Security*, 2020.

33 "Niger's Mohamed Bazoum sworn in as president after failed coup", *BBC News*, 2 Nisan 2021.

34 "Niger suffers deadliest raids by suspected jihadist", *BBC News*, 23 Mart 2021.

(Conflict Assessment System Tools) adı altında ortaya çıkmıştır. Endeks çalışmaları birçok girdinin analizi oluşturmakla birlikte içerik analizi, nicel veriler ve niteliksel inceleme süreçlerine tabi tutulmaktadır. KDE'nin asıl amacı devletlerin içerisindeki baskının eğilimini ölçüme sokmaktır. Endeks içerisinde dört ana gösterge bulunmaktadır; uyum göstergeleri, ekonomik göstergeler, siyasi göstergeler ve sosyal göstergeler.³⁵

KDE'de uyum göstergeleri içerisinde güvenlik aygıtları, gruplanmış seçkinler ve grupların şikayetleri olmak üzere üç ana etmen bulunmaktadır. Güvenlik aygıtları göstergesi; bombalamalar ve saldırılar sonucunda gerçekleşen ölümler, isyan hareketleri, darbeler, terörizm gibi devlet açısından tehdit olarak algılanan durumları kapsamaktadır. Güvenlik aygıtı istikrarsızlık kaynağı olan suç örgütlerini de hesaplamada dikkate almaktadır.³⁶ Gruplanmış seçkinler parametresinde ise yönetim kademesindeki grupların etnik sınıf, klan, kabile veya dinsel sınıflara göre bir yönetim tesis edip etmediklerini ölçmektedir. Aynı zamanda yöneticilerin aşırı milliyetçilik, yabancı düşmanlığı veya cemaat dayanışması için siyasi retorik kullanma durumlarını analiz etmektedir.³⁷ Uyum göstergelerindeki son parametre ise grupların şikâyet göstergesidir. Grup şikâyet göstergesi, toplumdaki farklı gruplar arasındaki -özellikle sosyal veya politik özelliklere dayalı- bölünmeler ve bunların hizmetlere veya kaynaklara erişim ve siyasi sürece dâhil olmadaki rolleri arasındaki bölünmelere ve ayrılıklara odaklanır. Grup şikâyeti göstergesi tarihi olaylara dayanabilir. Bu bağlamda gruplar özerklik, kendi kaderini tayin hakkı ve siyasi bağımsızlık taleplerini dile getirdikleri için kendilerini mağdur göstermek isteyebilir.³⁸ Çalışmada analiz edilecek Mali ve Nijer devletlerinin uyum göstergeleri 2006 yılından itibaren değerlendirmeye alınacaktır.

KDE'de ele alacağımız diğer bir gösterge ise ekonomik göstergedir. Ekonomik göstergelerde üç ana alt parametre bulunmaktadır. Bunlar; ekonomik gerileme ve yolsuzluk, düzensiz ekonomik gelişme, insan kaçıışı ve beyin göçüdür. Ekonomik gerileme ve düşüş; kişi başına gelir, gayrisafi milli hasıla, işsizlik oranları vb. durumları göstermektedir. Ayrıca yabancı yatırımların oranları, ulusal para birimindeki ani değer kayıpları da dikkate alınmaktadır.³⁹ Düzensiz ekonomik gelişme göstergesi ise ekonomi içindeki eşitsizlikler değerlendirilmektedir. Bu gösterge bağlamında ekonomik eşitsizlik algılarının toplumsal şikayetleri artırabileceği ve istikrarı bozacağı kabul edilmektedir. Devletin parasız eğitim koşulları, adil konut hakkı, ayrımcı ekonominin varlığı

35 Fragile State Index Methodology and Cast Framework, *The Fund For Peace*, 13 Mayıs 2017.

36 Fragile State Index (C-1 Security Aparatus), *The Fund For Peace*, 2022.

37 Fragile State Index (C-2 Factionalized Elites), *The Fund For Peace*, 2022.

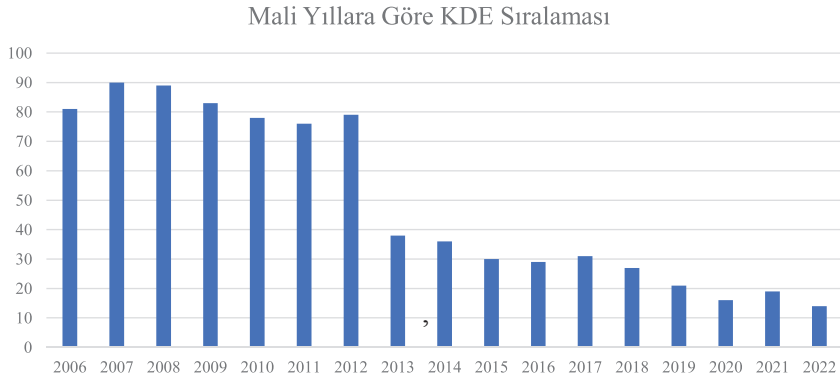
38 Fragile State Index (C-3 Group Grievance), *The Fund For Peace*, 2022.

39 Fragile State Index (E-1 Economic Decline and Poverty), *The Fund For Peace*, 2022.

ğı gibi unsurlar değerlendirilmektedir.⁴⁰ İnsan kaçıışı ve beyin göçü göstergesi, ekonomik veya siyasi nedenlerden dolayı insanların yerlerinden edilmesi ve bunun ekonomiye yansımalarını dikkate alır. Devletin ekonomik olarak düşüş geçmesinden dolayı vasıflı insanların farklı devletlere giderek iş imkanları araması, dolayısıyla nitelikli iş gücü kaybının ekonomik göstergeler üzerindeki etkisi de analize dâhil edilmektedir.⁴¹

KDE'de 4 ana başlık altında bulunan toplamda 12 adet parametreye belirli standartlar altında puanlamalar yapılmaktadır. Her parametre için puanlamalar en düşük 0 ve en yüksek 10 olarak belirlenmektedir. Bu bağlamda her parametreye 10 tam puan verilmesi toplamda 120 puan ile en kırılgan devleti temsil etmektedir. Bir devletin her parametrede veya toplamda fazla puanı olması onun istikrarlı ve kırılgan olmayan bir devlet değil, çok kırılgan ve istikrarsız bir devlet olduğunu göstermektedir.

Şekil-1. Mali'nin 2006-2022 Yılları Arasında KDE Sıralaması⁴²

Veriler <https://fragilestatesindex.org/country-data/> sitesinden incelenerek elde edilmiştir.

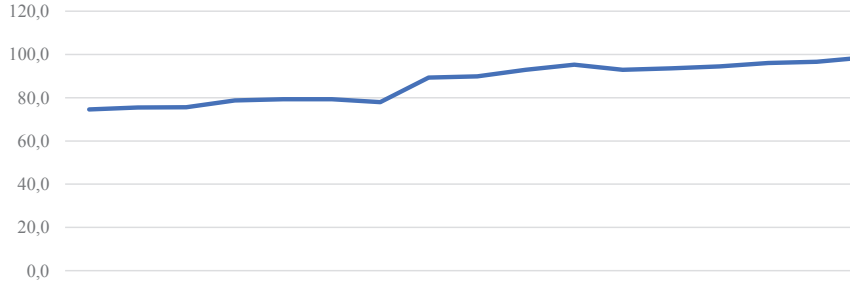
40 Fragile State Index, (E-2 Uneven Economic Development), *The Fund For Peace*, 2022.

41 Fragile State Index, (E-3 Human Flight and Brain Drain), *The Fund For Peace*, 2022.

42 Country Dashboard /Mali, *The Fund For Peace*, 2022.

Şekil-2. Mali'nin KDE'deki Puan Değişimleri⁴³

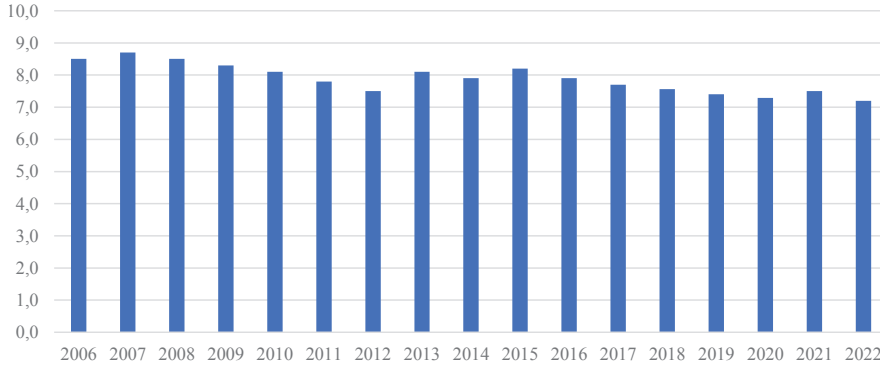
Mali Yıllara Sari Puan Durumu

Veriler <https://fragilestatesindex.org/country-data/> sitesinden incelenerek elde edilmiştir.

Şekil-1'de görüldüğü üzere Mali'nin KDE sıralamasındaki konumu yıllar içerisinde düşme eğilimi göstermiştir. Mali'nin yıllar bazında KDE'de toplam puanları ise Şekil-2'de gösterilmiştir. Özellikle 2012 yılında gerçekleştirilen darbe, 2013 yılındaki düşüşü açıklamaktadır. 2006 yılında 81. sırada bulunan Mali'nin 2022 yılında 14. sıraya kadar gerilemesinin çeşitli nedenleri bulunmaktadır. Merkezi hükûmetin etkili bir yönetim sergileyememesi, Tuareg ve Batı Afrika'da Irak Şam İslam Devleti'nin (İŞİD) bir uzantısı olarak faaliyet gösteren Batı Afrika İslam Devleti (Islamic State West Afrika/ ISWA) gibi yapılar istikrarsızlık kaynağı olmaktadır. Ayrıca 2017'den beri Sahel bölgesinde varlığını sürdüren Jama'at Nasr-al İslam vel Muslimin (JNIM) terör örgütünün yapmış olduğu eylemler neticesinde Mali'de çok sayıda insan yaşamını kaybetmektedir.

Şekil-3. Mali'nin KDE Ekonomi Parametresi Göstergesi⁴⁴

Mali Ekonomi Göstergesi

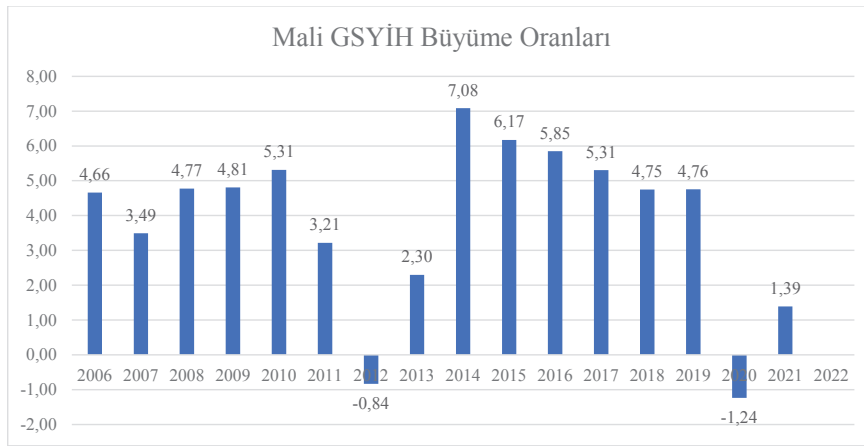
Veriler <https://fragilestatesindex.org/country-data/> sitesinden incelenerek elde edilmiştir.

43 Country Dashboard/Mali.

44 Country Dashboard, Mali

Mali’de merkezi yönetim her ne kadar darbeler yoluyla el değiştirme eğilimi gösteriyor olsa da Şekil-3 incelendiğinde KDE verileri kapsamında ekonomi parametresinde 2006 yılında 8,5 olan puanı 2022 yılında 7,2 puana düşerek iyimser bir eğilim çizdiği görülmektedir. Mali’nin gayrisafi yurt içi hasıla verilerinin yıllar kapsamında gösterildiği Şekil-4 incelendiğinde ise askerî darbelerin yaşandığı 2012 ve 2020 yıllarında ekonomik gelişme negatif yönlü olmuştur. Ancak 2006 yılından itibaren GSYİH büyüme oranlarının 2006 ile karşılaştırıldığında yukarı yönlü hareket ettiği anlaşılmaktadır. Bu bağlamda Şekil-5 incelendiğinde 2006 yılında kişi başına düşen milli gelir 480 dolar olurken 2021 yılında 820 dolara çıkmıştır. Bu oran az gibi görünse de 2006 yılında 13,5 milyon olan nüfusun 2021 yılında yaklaşık 22 milyona ulaşması ekonomik göstergelerin iyileştiğini göstermektedir. (Bk.Şekil-17)

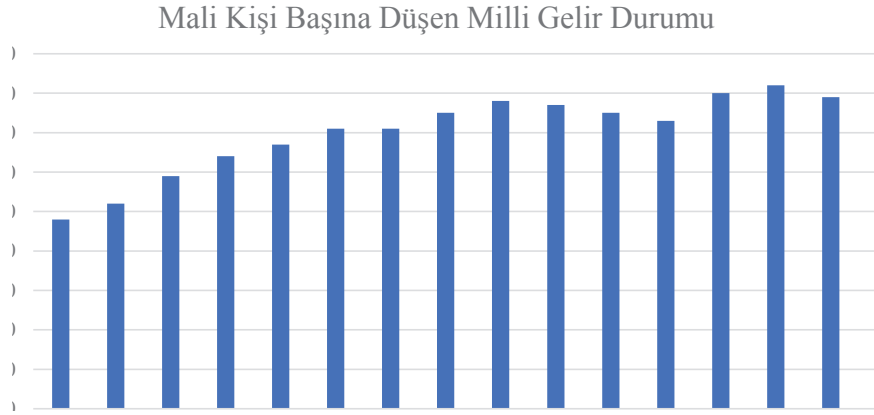
Şekil-4. Mali GSYİH Büyüme Oranları⁴⁵

Veriler <https://data.worldbank.org/country/mali> sitesinden incelenerek elde edilmiştir.

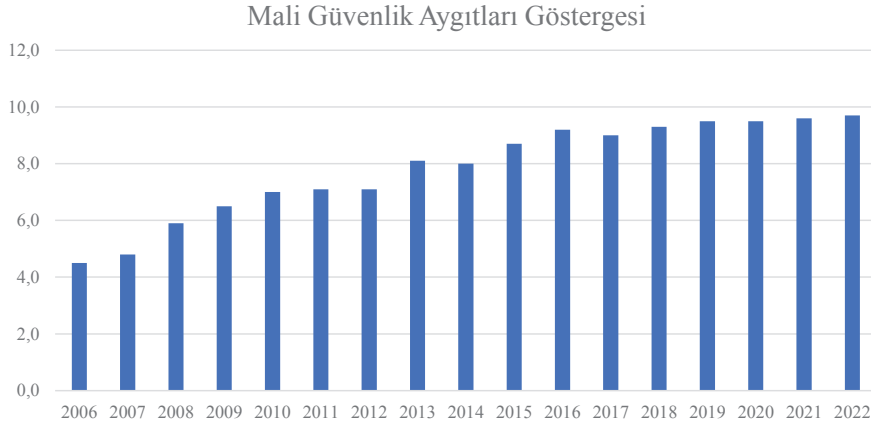
45 Data Extract From World Development Indicators Mali GDP Growth Rates, *The World Bank*, 10 Aralık 2022.

Şekil-5. Mali Kişi Başına Düşen Milli Gelir Göstergesi⁴⁶

Veriler <https://data.worldbank.org/country/mali> sitesinden incelenerek elde edilmiştir.

Şekil-6. Mali Güvenlik Aygıtları Göstergesi⁴⁷

Veriler <https://fragilestatesindex.org/country-data/> sitesinden incelenerek elde edilmiştir.

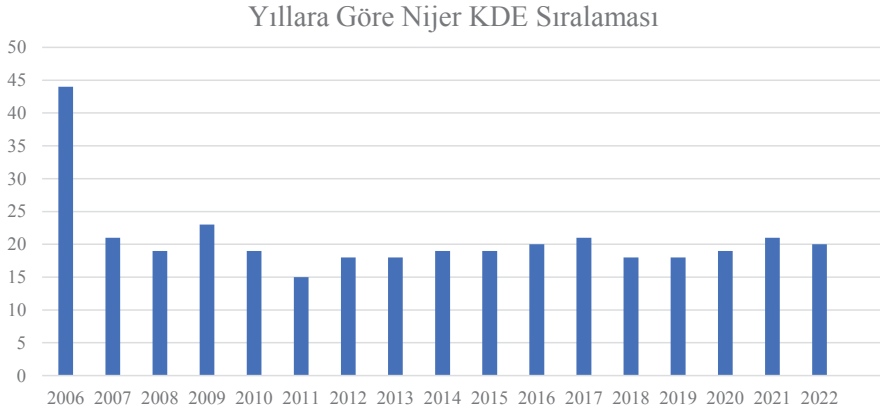
Mali'nin KDE güvenlik aygıtları incelendiğinde 2006 yılında 4,5 puan ile normal bir durum gösterirken yıllar içerisinde gelişen olaylar sıralamasının düşmesine neden olmuştur. Terörist faaliyetlerin ve suç oranlarının yıllar içerisinde artması bu eğilimin sebepleri arasında sayılabilir. Ayrıca gerçekleştirilen darbelerin de etkisi bulunmaktadır. Şekil-6 incelendiğinde Mali'nin güvenlik aygıtları parametresinde olumlu bir değişim görülmemektedir. Fran-

46 Data Extract From World Development Indicators Mali GNI Per Capita, Atlas Method, *The World Bank*, 10 Aralık 2022.

47 Country Dashboard, Mali.

sa'nın öncülüğünde Sahel bölgesinde gerçekleştirilen Serval ve Barkhane operasyonlarından sonra bile istikrarsız görüntünün temel nedenlerinin giderilemediği grafikten anlaşılmaktadır. Bölgedeki terör örgütlerinin kendilerini konsolide etmesi ve merkezi yönetimin bu örgütlere karşı etkili tedbirler alamaması ilerleyen dönemlerde Mali'nin güvenlik aygıtları puanının artan şekilde bir yönelim göstereceği değerlendirilmektedir.

Şekil-7. Nijer'in 2006-2022 Yılları Arasında KDE Sıralaması⁴⁸

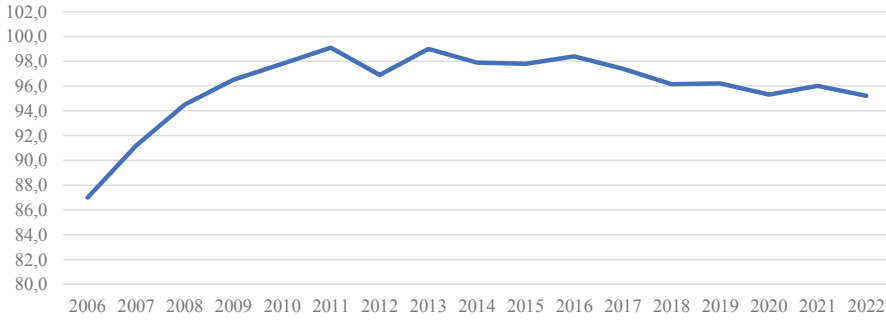
Veriler <https://fragilestatesindex.org/country-data/> sitesinden incelenerek elde edilmiştir.

Nijer KDE genel sıralamasında 2006 yılından itibaren gerileyen bir süreç yaşanmıştır. Şekil-7 analiz edildiğinde 2006 yılında sıralamaya tabi tutulan tüm devletlerarasında 44. sıradayken 2022 yılında 20. duruma gerilemiştir. 2010 yılında Nijer'de gerçekleştirilen askerî darbe neticesinde kaotik bir süreç yaşanmıştır. Bu bağlamda Şekil-8 incelendiğinde askerî darbenin bir sonraki senesinde analize tabi tutulan 16 senenin en yüksek puanı olan 99,1 ile ciddi bir artış yaşandığı görülmektedir. 2006 yılında tüm parametreler kapsamında toplam 87 puanı bulunan Nijer'in 2022 yılında 95,2 puanı olması kırılgan bir devlet olduğunu göstermektedir.

48 Country Dashboard, Mali.

Şekil-8. Nijer'in KDE'deki Puan Değişimleri⁴⁹

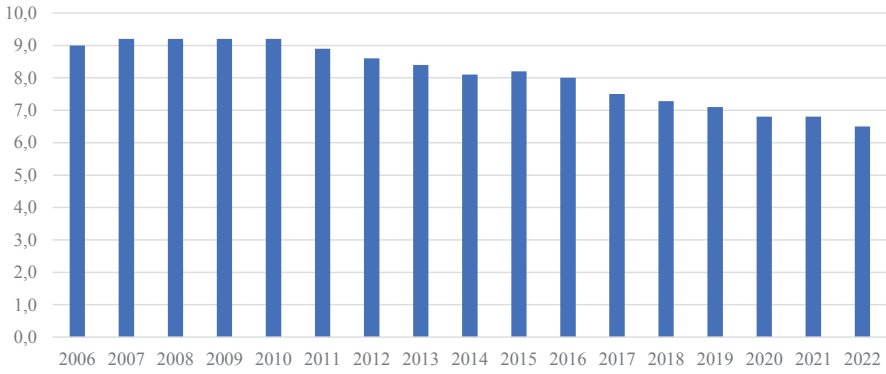
Nijer Yıllara Sari Puan Durumu

Veriler <https://fragilestatesindex.org/country-data/> sitesinden incelenerek elde edilmiştir.

Şekil-9. Nijer'in KDE Ekonomi Parametresi Göstergesi⁵⁰

Nijer Ekonomi Göstergesi

Veriler <https://fragilestatesindex.org/country-data/> sitesinden incelenerek elde edilmiştir.

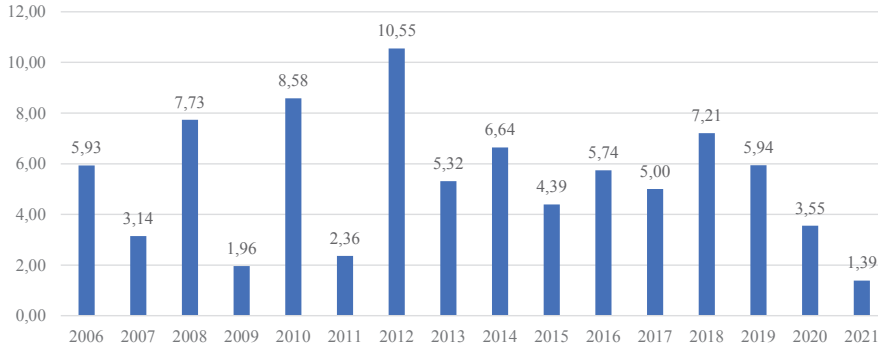
KDE'de Nijer'in ekonomik göstergeleri analiz edildiğinde 2006 yılında 9 olan gösterge oranı yıllar içerisinde pozitif bir eğilim göstermiştir. Yıllar içerisinde düşen oran 2022 yılına gelindiğinde 6,5 seviyelerine inmiştir. Bu gösterge Nijer'in ekonomik yönden pozitif bir ivme yakaladığının göstergesidir. Ayrıca Şekil-10'da görüleceği üzere Nijer'in GSYİH yüzdeleri de her sene bir önceki döneme göre artmıştır. Bu bağlamda Nijer'de kişi başına düşen milli gelir seviyelerinin arttığı Şekil-11'de görülmektedir. 2006 yılında Nijer'de kişi başına düşen milli gelir oranı 350 dolarken 2021 yılında kişi başına 590 dolar seviyesine çıkmıştır. (Bk. Şekil-17)

49 Country Dashboard/Niger, *The Fund For Peace*, 2022.

50 Country Dashboard, Niger.

Şekil-10. Nijer GSYİH Büyüme Oranları⁵¹

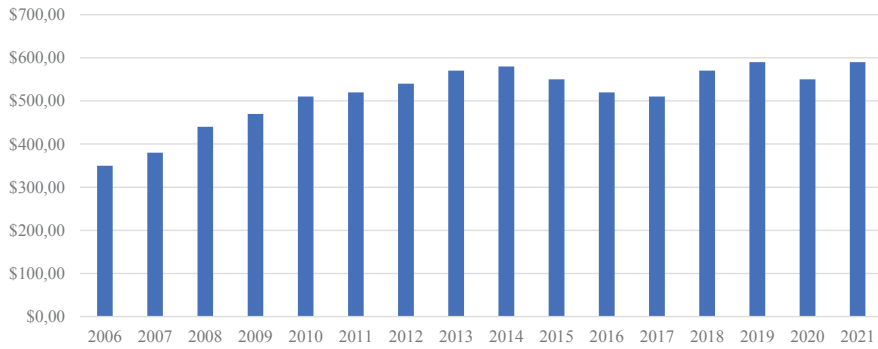
NİJER GSYİH Büyüme Oranları

Veriler <https://data.worldbank.org/country/niger> sitesinden incelenerek elde edilmiştir.

Şekil-11. Nijer Kişi Başına Düşen Milli Gelir Göstergesi⁵²

NİJER Kişi Başına Düşen Milli Gelir Durumu

Veriler <https://data.worldbank.org/country/niger> sitesinden incelenerek elde edilmiştir.

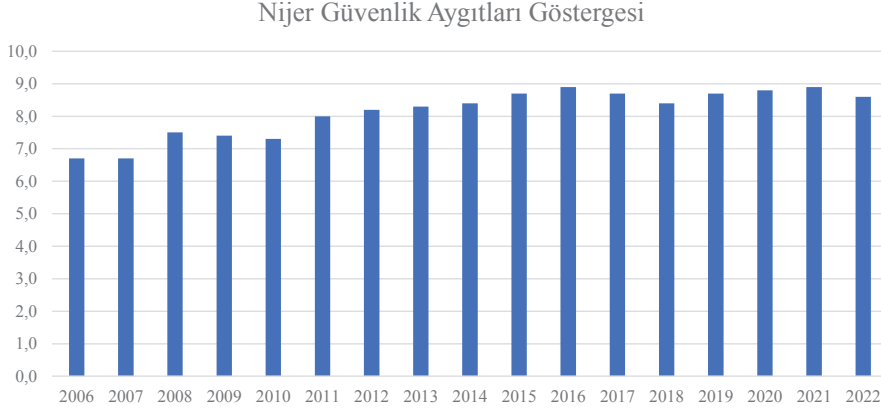
Nijer'in yukarıda arz edildiği şekilde ekonomik açıdan gelişim gösterdiği dönemde KDE kapsamında güvenlik aygıtları göstergesinin olumlu bir seyir izlemesi gerektiği düşünülebilir. Ancak Nijer'in 2006 yılından itibaren güvenlik aygıtları puan durumu senelere sâri olarak negatif bir durum göstermiştir. Şekil-12'de görüleceği üzere 2006 yılında daha istikrarlı olduğu değerlendirilen ve 6,7 olan güvenlik aygıtları oranı, 2022 yılına gelindiğinde 8,6 puana çıkmıştır. Ülkenin ekonomik yönden gelişme göstermesi merkezi hükûmetin asli görevlerini yerine getirmekte nispeten etkili olduğunu göstermektedir.

51 Data Extract From World Development Indicators Niger GDP Growth Rates, *The World Bank*, 2022.

52 Data Extract From World Development Indicators Niger GNI Per Capita, Atlas Method, *The World Bank*, 2022.

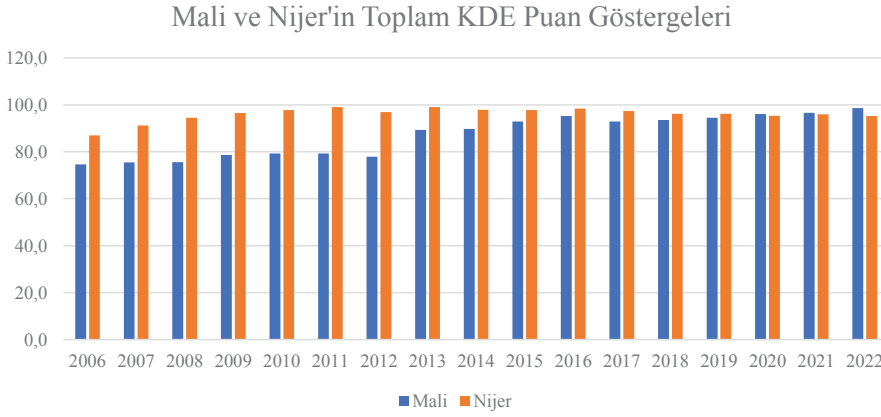
Mâli yönden ivme yakalayan Nijer, güven ve refah ortamının sağlanmasında etkili olamamaktadır. Bununla beraber ülkede etkili olan terör örgütlerinin etkisiz hâle getirilememesi ayrı bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır.

Şekil-12. Nijer Güvenlik Aygıtları Göstergesi⁵³

Veriler <https://fragilestatesindex.org/country-data/> sitesinden incelenerek elde edilmiştir.

Şekil-13. Mali ve Nijer'in KDE Toplam Puan Karşılaştırması⁵⁴

Veriler <https://fragilestatesindex.org/country-data/> sitesinden incelenerek elde edilmiştir.

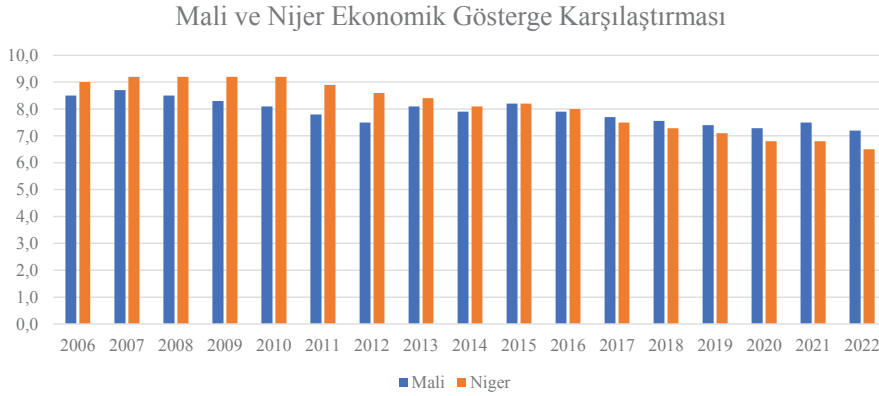
Sahel bölgesinde konuşlu bulunan ve birbirlerine sınır komşusu olan iki devlet olan Mali ve Nijer'in 2006 yılından itibaren istatistiki olarak güvenlik

⁵³ Country Dashboard, Niger.

⁵⁴ Comparative Analyses, Mali and Niger, The Fund For Peace, 2022.

ve ekonomi alanlarındaki durumları açıklanmıştır. İki devletin ekonomi ve güvenlik araçlarında benzerlikleri dikkat çekmektedir. Şekil-13'te görüleceği üzere iki devletin KDE puanları 2006 yılından itibaren artmış ve dolayısıyla kırılganlık oranları da yükselmiştir. İki ülkenin aynı terör örgütleriyle mücadele etmeye çalışması ve merkezi hükümetlerin karşılaştığı sorunların benzer yapıda olması diğer ortak özelliklerdir. Mali'nin 2006 yılında 74,6 olan toplam puan dilimi 2022'de 98,6 puan olmuştur. Nijer ise 2006 yılında toplamda 87 puana sahipken 2022 yılında 95,2 puana yükselmiştir.

Şekil-14. Mali ve Nijer'in KDE Ekonomik Gösterge Karşılaştırması⁵⁵

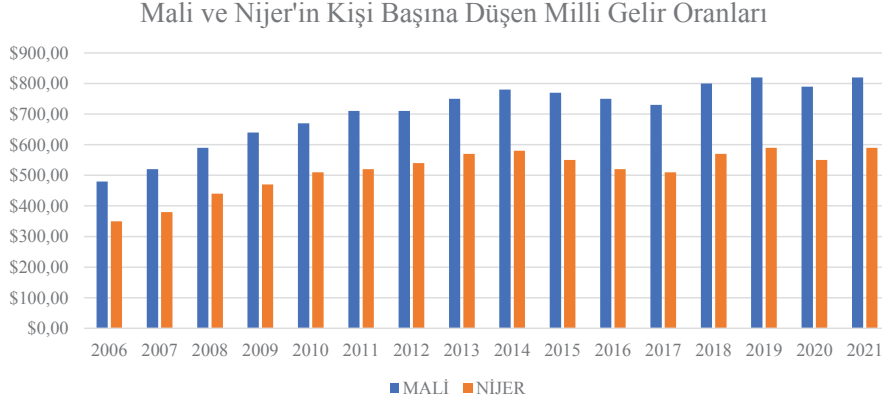
Veriler <https://fragilestatesindex.org/country-data/> sitesinden incelenerek elde edilmiştir.

Mali ve Nijer'in KDE verileri kapsamında ekonomik gösterge durumları Şekil-14'te arz edilmiştir. Bu verilere göre iki devletin ekonomi göstergeleri puanlarında pozitif yönlü bir eğilim yaşanmıştır. Mali'nin 2006 yılındaki ekonomik göstergesi 8,5 iken 2022 yılında 7,2 puana inmiştir. Nijer'in ise 2006 yılında 9 puan seviyelerinde olup 2022 yılında 6,5 puan ile olumlu bir hareket yakalamıştır. Bu veriler iki devletin 16 yıllık süreç içerisinde olumlu bir seyir takip ettiğinin göstergesidir. Bu bağlamda Şekil-15 ele alınacak olursa iki devletin kişi başına düşen milli gelir oranlarında da pozitif yönlü bir ivmenin söz konusu olduğu anlaşılabacaktır. Şekil-16 kapsamında iki devletin nüfus oranlarının 2006 yılına nazaran yaklaşık iki kat artması, aynı zamanda kişi başına düşen milli gelirlerinin bununla beraber yükselmesi önemli bir durumdur.

55 Comparative Analyses, Mali and Niger.

Şekil-15. Mali ve Nijer'in Kişi Başına Düşen Milli Gelir Oranları

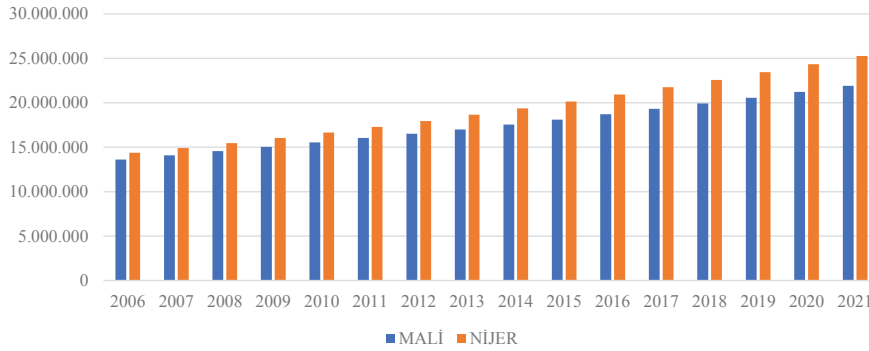
(Alıcı fiyatlarına göre GSYİH, ekonomideki tüm yerleşik üreticilerin brüt katma değeri artı tüm ürün vergileri ve eksi ürünlerin değerine dahil olmayan tüm sübvansiyonların toplamıdır. Fabrikasyon varlıkların amortismanı kesinti yapılmadan hesaplanır. Veriler cari ABD doları cinsindendir. GSYİH için dolar rakamları, tek yıllık resmi döviz kurları kullanılarak yerel para birimlerinden dönüştürülür.)⁵⁶

Veriler <https://databank.worldbank.org/reports.aspx?source=2&country=MLI,NER> sitesinden incelenerek elde edilmiştir.

Şekil-16 Mali ve Nijer'in Nüfus Oranı Değişimleri⁵⁷

Mali ve Nijer'in Nüfus Oranları Değişimleri

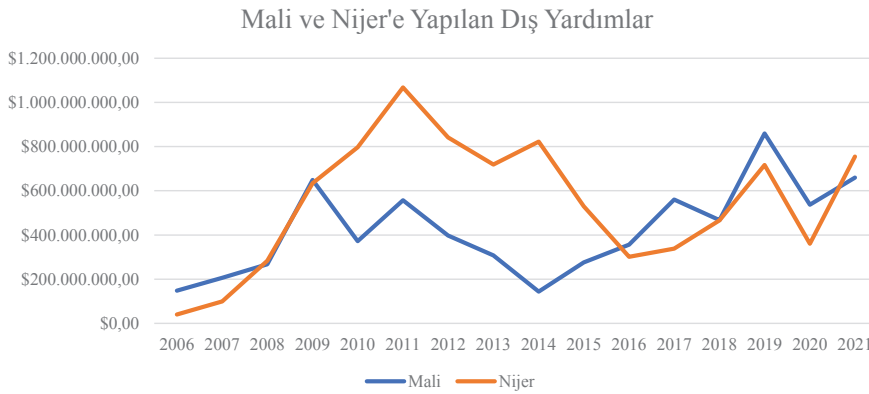
Veriler <https://databank.worldbank.org/reports.aspx?source=2&country=MLI,NER> sitesinden incelenerek elde edilmiştir.

⁵⁶ World Development Indicators Databank, *The World Bank*, 2022.

⁵⁷ World Development Indicators Databank.

-Mali ve Nijer'in ekonomik olarak ilerlemeleri sadece ülke içinden kaynaklı dinamiklerin etkili olarak kullanılması ile açıklanamaz. İki devlet istikrarsız ortamlarını ortadan kaldırmak için dış yardım almak zorunda kalmaktadır. Yapılan bu yardımların ekonomiyi kısa dönemde rahatlattığı değerlendirilmektedir. Şekil-17'de iki devlete 2006 yılından itibaren almış oldukları yardımların parasal oranları verilmiştir. İstatistik analiz edildiğinde Nijer'e daha çok dış yardım yapıldığı anlaşılmaktadır. 2010 yılında Nijer'de gerçekleştirilen darbeden sonra dış yardımın düştüğü, aynı şekilde 2012 yılında Mali'de yaşanan darbe ve devamında gerçekleşen askerî operasyonlar döneminde dış yardımların düşüşe geçtiği dikkat çekmektedir.

Şekil-17. Mali ve Nijer'e Yapılan Dış Yardımlar⁵⁸

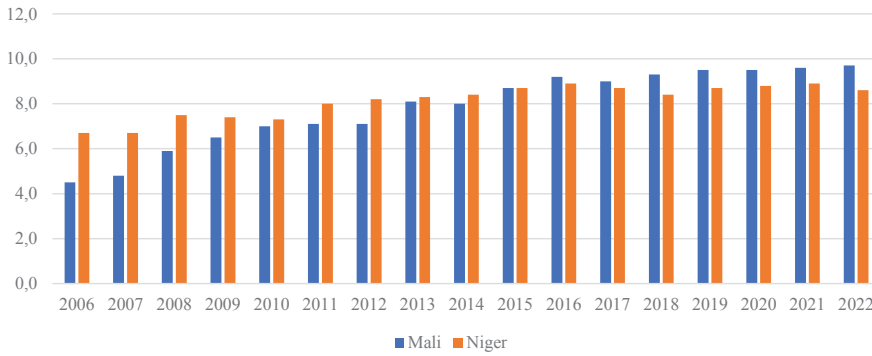

Veriler <https://databank.worldbank.org/reports.aspx?source=2&country=MLI,NER> sitesinden incelenerek elde edilmiştir.

58 World Development Indicators Databank

Şekil-18. Mali ve Nijer'in Güvenlik Göstergeleri Karşılaştırması⁵⁹

Mali ve Nijer Güvenlik Göstergesi Karşılaştırması

Veriler <https://fragilestatesindex.org/country-data/> sitesinden incelenerek elde edilmiştir.

Şekil-18’de görüleceği üzere Mali ve Nijer devletlerinin güvenlik göstergeleri 2006 yılından itibaren artma eğilimi göstermiştir. Kırılgan Devletler Endeksi verilerinde puanların artmasının ters orantılı yani olumsuz değerlendirildiği göz önüne alınacak olursa iki devletin güvenlik alanında olumsuz bir seyir takip ettiği anlaşılmaktadır. 2006 yılında Mali’nin 4,5 Nijer’in ise 6,7 olan güvenlik aygıtı parametre değerleri yıllar içerisinde sürekli artma eğilimi göstermiş ve 2022 yılında Mali’nin puanı 9,7 Nijer’in ise 8,6 puan olmuştur. Bu veriler 2006 yılından itibaren iktisadi açıdan kalkınan iki devletin güvenlik açısından olumsuz bir grafik sergilediğinin göstergesidir. İki devletin sınırlarında faaliyetlerini devam ettiren terör örgütlerinin bu aşamaya gelinmesinde rolü çok büyüktür. Ayrıca merkezi hükümetlerin terör örgütleri ile yeterli mücadele içerisinde girmemesi, Fransa öncülüğünde bölgede icra edilen askerî operasyonların istenilen sonucu göstermemesi neticesinde terör örgütlerinin varlığının sürdürdüğüne işaret etmektedir.

Sonuç

Sanayi devriminden sonra İngiltere ile başlayan ve Batı Avrupa devletleri ile devam eden hammadde ihtiyacını Afrika’nın zengin yer altı kaynaklarından karşılanması geleneği yirminci yüzyılın ortalarına kadar sürmüştür ve günümüzde devam etme eğilimindedir. Wallerstein’in merkez ülke olarak tanımladığı Batı Avrupa devleti olan Fransa’nın çevre (periphery) konumunda bulunan Afrika kıtasındaki devletler üzerindeki tahakkümü bu ülkelerin geri kalmışlığını teorik olarak açıklamaktadır. Fransa’nın nükleer silahlarının ham-

59 Comparative Analyses, Mali and Niger.

maddesi durumunda bulunan uranyum ihtiyacını Sahel bölgesinden temin etmesi ise bölgeye kendi kültürünü kanallandırmesini sağlamıştır.

Çalışmamızda analize tabi tutulan iki devlet Mali ve Nijer'in 2006 yılından bu yana ekonomik göstergelerinde görece bir iyileşme tespit edilmiştir. İki devletin birbirine benzer ekonomik gelişme oranları ve nüfuslarının artmasına rağmen kişi başına düşen milli gelir artış oranlarının yakınlığı göze çarpmaktadır. İki ülkenin ekonomik kalkınmalarının ana girdilerinden bir tanesi kolektif örgütlerden gelen maddi yardımlardır. Her ne kadar bu yardımlar istikrarlı bir yönetim ihdas etme gayreti içerisinde olsa da terör örgütlerinin faaliyetleri ve yönetimin askerî darbeler aracılığıyla el değiştirmesi istikrarı bozmaktadır. Tuareg, JNIM, ISWA gibi terör örgütlerinin iki devletin özellikle sınır bölgelerinde faaliyette bulunmaları devletlerin müdahale imkân ve kabiliyetlerini aşan bir durum oluşturmuştur. G-5 Sahel Örgütünün, Orta Afrika'daki terör yapılanmalarını etkisiz hâle getirme çabaları Fransa'nın öncülüğünde askerî harekât yapılmasına neden olmuştur. Ancak söz konusu operasyon kapsamında başarı elde edilmemiştir.

Devletlerin planlamaları dâhilinde takip edecekleri yol haritalarını uygulama aşamasında ekonomik güç önemli bir etmendir. Genel manada ekonomik açıdan gelişme gösteren devletlerin güvenlik sorunlarını daha etkili çözmek için ihtiyacı olan enstrümana sahip olduğu ve ihtiyaç hâlinde bunu kullanacağı düşünülebilir. Ancak genel kanının aksine ekonomik gelişme ivmesi yakalayan devletlerin her durum ve şart altında güvenlik sorunlarını çözmesini beklemek yanlış olacaktır. Çalışmamızda görüldüğü üzere Mali ve Nijer'in 2006 yılından itibaren ekonomik istatistik parametrelerinin olumlu bir seyir takip ettiği ortadadır. Aynı tarihsel aralık kapsamında analiz edilen güvenlik sorunları ise daha kötü bir hâl almıştır. Bu durum KDE ve Küresel Terörizm Endeksi'nde görülmektedir.

Sonuç olarak Wallerstein'in Dünya Sistemleri Teorisi kapsamında uzun yıllar boyunca sömürge düzeni içerisinde tahakküm edilen Afrika'daki devletlerin bağımsızlıklarını kazanmalarına rağmen bu sömürü düzeninden dolayı istikrarlı ve güçlü merkezi yönetimlere sahip olamaması tarihsel sürecin bir çıktısıdır. Wallerstein'in merkez ülkelerin çevre ülkeler üzerindeki sömürü ve tahakküm düzeninin kurumsallaşmaya yönelik bozucu etkileri özellikle Afrika devletlerinde devam etmektedir. Çok uzun bir dönem devam eden sömürge düzeni ve merkez-çevre ilişkisinin sonuçları Dünya Sistemleri Teorisi kapsamında devam etme eğiliminde olup çevre ülkelerin devletin tüm alanlarına yayılacak kalkınma hamlelerine engel olmaktadır.

İstikrarın kazanılmasının terör örgütlerinin faaliyetlerini azaltacak bir durum olduğu değerlendirilmeye alınsa da merkezi devletlerin ekonomik kaza-

nımlarını halka yansıtamaması ve bunun için gerekli kurumsallaşmanın sağlanamaması zayıf yönetişimin ve sömürge sonrası düzeni optimal bir vaziyet içinde ele alamamasının bir sonucudur. Ekonomik iyileşmelerin ülkelerin hareket alanını genişletmesi olağan bir durumken güvenlik sorunlarının devam etme hatta artma eğiliminde olması ekonominin tek başına güvenlik problemlerini etkisiz hâle getiremeyeceğinin göstergesidir. Terörizmle mücadele, dolaylı olarak güvenlik sorunlarını en aza indirmeye girişimleri sadece ekonomi temelli değil kültürel, sosyal, kurumsal açıdan halkın daha çok fayda elde edebileceği atılımların yapılması ile neticelenebilecektir.

Kaynakça

- “Francois Hollande’s African Adventures”, *The Economist*, 21 July 2014.
- “Mali mutiny ‘topples’ President Toure”, *Aljazeera News*, 22 March 2012.
- “Mali President, PM Resign After Arrest, Confirming 2nd Coup in 9 Months”, *VOA News*, 26 May 2021.
- “Mali’de askeri darbe hakkında neler biliniyor?”, *BBC News*, 19 Ağustos 2020.
- “Niger suffers deadliest raids by suspected jihadist”, *BBC News*, 23 March 2021.
- “Niger’s Mohamed Bazoum sworn in as president after failed coup”, *BBC News*, 2 April 2021.
- “Niger-2010 Coup”, *Global Security*, 2020.
- “République du Mali”, *L’amenagement linguistique dans le monde*, 9 December 2020.
- “Resolution 2085”, *United Nations Security Council*, 20 December 2012.
- Boas, Morten, Jennings, Kathleen M. “Failed States’ and ‘State Failure’: Threats or Opportunities?.” *Globalizations*, no.4 (4) (2007): 475-485.
- Brooks, Rosa Ehrenreich. “Failed States, or the State as Failure?.”, *The University of Chicago Law Review*, no.72 (4) (2005):1159-1196.
- Christopher Van Der Perre, Benoit Tessier, “French Troops in Mali anti-jihadist campaign mired in mud and mistrust”, *Reuters*, 13 August 2019.
- Clayton Besaw, “Mali celebrates after president’s ouster-but there are few ‘good coups’”, *The Conversation*, 18 August 2020.
- Cojanu, Valentin and Popescu, Alina Irina. “Analysis of Failed States: Some Problems of Definition and Measurement.” *The Romanian Economic Journal*, Year 10, no.25 (2007):113-132.
- Comparative Analyses, Mali and Niger, The Fund For Peace, 2022.

Country Dashboard /Mali, *The Fund For Peace*, 2022.

Country Dashboard/Niger, *The Fund For Peace*, 2022.

Data Extract From World Development Indicators Mali GDP Growth Rates, *The World Bank*, 10 Aralık 2022.

Data Extract From World Development Indicators Mali GNI Per Capita, Atlas Method, *The World Bank*, 10 Aralık 2022.

Data Extract From World Development Indicators Niger GDP Growth Rates, *The World Bank*, 2022.

Data Extract From World Development Indicators Niger GNI Per Capita, Atlas Method, *The World Bank*, 2022.

Fragile State Index (C-1 Security Aparatus), *The Fund For Peace*, 2022.

Fragile State Index (C-2 Factionalized Elites), *The Fund For Peace*, 2022.

Fragile State Index (C-3 Group Grievance), *The Fund For Peace*, 2022.

Fragile State Index (E-1 Economic Decline and Poverty), *The Fund For Peace*, 2022.

Fragile State Index Methodology and Cast Framework, *The Fund For Peace*, 13 May 2017.

Fragile State Index, (E-2 Uneven Economic Development), *The Fund For Peace*, 2022.

Fragile State Index, (E-3 Human Flight and Brain Drain), *The Fund For Peace*, 2022.

Helman, Gerald Bernard, Ratner, Steven Richard. "Saving Failed States." *Foreign Policy*, no.89 (1992/1993, Kış): 3-20.

Küçük, Mustafa. "Uluslararası İlişkilere Giriş: Tarih, Teori, Kavram ve Konular," içinde *Marksist Teoriler*, ed. Şaban Kardaş, Ali Balcı, İstanbul: Küre Yayınları, 2014

Mace Celian, "Au Mali, le refus du neocolonialisme", *Liberation*, 19 December 2019.

Maxime H. A. Larive, "Welcome to France's New War On Terror in Africa: Operation Barkhane", *National Interest*, 7 August 2014.

Mete Sohtaoğlu, "Afrika'nın fakirliğinin sebebi: Afrika'nın zenginliği", *Mücerret*, 27 Mayıs 2018.

Milliken, Jennifer and Krause, Keith. "State Failure, State Collapse and State Reconstruction: Concepts, Lessons and Strategies," *Development and Change* 33. no.5 (2002):753-774.

Newman, Edward. "Failed States and International Order: Constructing a Post-Westphalian World." *Contemporary Security Policy*, no. 30 (3) (2009): 421-443.

Özlük, Erdem. *Uluslararası İlişkilerde Devlet: Tanım, Teori ve Devlet İstisnacılığı*. Konya:Çizgi Kitabevi,2. Baskı, 2014

Par Paul Lorgerie, “Au Mali, la sentiment antifraçais gagne du terrain”, *Le Monde*, 11 January 2020.

Rotberg, Robert Irwin. “State Failure and State Weakness in a Time of Terror.” içinde *Failed States, Collapse States, Weak States: Causes and Indicators*, ed. Robert I. Rotberg, Washington D.C.: Brookings Institution Press, 2003

Tiemoko Diallo, “Mali President resigns after detention by military, deepening crisis”, *Reuters*, 18 August 2020.

Wallerstein, Immanuel. “Dünya Sistemi- Beş Yüzyıllık mı, Beş Binyıllık mı?.” içinde *Dünya-Sistemleri Kavramına Karşı Dünya-Sistemi Kavramı: Bir Eleştiri*, ed. Andre Gunder Frank, Barry K. Gills, çev. Esin Soğancılar, Ankara: İmge Kitabevi,2003

Wallerstein, Immanuel. *Dünya Sistemleri Analizi*. çev. E. Abadoğlu, N. Ersoy. İstanbul: BGST Yayınları,2001

Wallerstein, Immanuel. *Modern Dünya Sistemi: Merkantilizm ve Doğu Avrupa Ekonomisinin Güçlendirilmesi 1600-1750* (Cilt 2). çev. Latif Boyacı. İstanbul: Yarı Yayınları, 2012

Wallerstein, Immanuel. *Tarihsel Kapitalizm*. çev. Necmiye Alpay. İstanbul: Metis Yayınları, 1992

World Development Indicators Databank, *The World Bank*, 2022.

Zartman, Ira William. “Collapsed States: The Disintegration and Restoration of Legitimate Authority.” içinde *Introduction: Posing the Problem of State Collapse*, ed. I. William Zartman, London: Lynne Rienner Publishers, 1995